

Musiikkia mikroskoopilla ja kaukoputkella

Tapani Länsiö

Johdatus musiikintutkimukseen. Toim. Tuomas Eerola, Jukka Louhivuori ja Pirkko Moisala. Suomen Musiikkitieteellinen Seura 2003. Acta Musicologica Fennica 24. 413 s.

Suomen musiikkitieteellinen seura on julkaissut oppikirjan *Johdatus musiikintutkimukseen*. Teoksessa on 414 sivua, 36 keskimäärin 11 sivuista artikkelia. Kognitiivista musiikkitiedettä käsittelevä esitys on sivumäärältään laajin, 26 sivua, musiikkitieteilijän työkenttään riittää parin sivun esittely. Kirjoittajia on 35: 14 professoria, 4 dosenttia, 8 tohtoria, 4 lisensiaattia, 6 maist-

eria. Keskeistä kirjallisuutta mainitaan noin 150 nimikettä, muita lähteitä noin 800, näiden lisäksi sanakirjoja, osoitteita sekä verkko-osoitteitakin. Kirjan kerrotaan olevan tarkoitettu tukemaan yliopisto-opintojen alkuvaihetta, mutta sen katsotaan soveltuvan myös musiikintutkimuksesta kiinnostuneille lukiolaisille ja antavan pohjan yliopisto-opintoihin hakeutumiselle.

Kirja on jaettu neljään osaan. Musiikintutkimuksen suuntausten puitteissa pujaudetaan musiikin historiaan, länsimaisen musiikin teoriaan ja analyysiin, etnomusikologiaan, kulttuuriseen musiikintutkimukseen sekä kog-

niitiviseen musiikkitieteeseen.

Toinen osa esittelee musiikintutkimuksen kohteita: kansanmusiikin tutkimusta Suomessa, länsimaisen taidemusiikin tutkimusta, musiikkia ja mediaa, populaarimusiikin tutkimusta sekä yritystä tarttua ulkoeurooppalaiseen musiikkiin.

Kolmas osa keskittyy musiikintutkimuksen erityisaloihin: kirkkomusiikkia Suomessa, lapset ja musiikki, musiikin kulttuurihistoriaa, musiikki ja nainen, musiikkikasvatus, neurotiede, akustiikka, psykologia, semiotiikka, sosiologia, terapia, psykoanalyysi, soittimet, tanssi, teknologia, äänitteet sekä äänimaisema.

Neljäs osa puolestaan valottaa musiikintutkimusta Suomessa: suomalaista musiikkia tutkimuskohteena sekä Sibeliusta erityisesti. Osa esittelee musiikintutkimuksen instituutteja, järjestöjä, museota ja kokoelmia, hakuteoksia sekä musiikkitieteilijän koulutusta ja työnäkymiä.

Luotettavia taksonomioita, hämmentäviä spekulatioita

Artikkeleiden ilmeet vaihtelevat ihastuttavan faktapitoisista, luotettaviin taksonomioihin perustavista kirjoituksista varsin hämmentäviin ja kovin monien spekulatioiden tuulille herkkiin mielipiteisiin. Graafeja on melko vähän, saman verran kuin lyyristä esseistiikkaa.

Erustakoot raudanlujaa systematiikkaa vaikkapa Timo Leisiön soitintutkimuksesta kertova artikkeli. Viehätyin siitä siksi, että sen varsin selkeä haaste, soitinten luokittelu, osoittautuu hyvin moni-ilmeiseksi ja virheensä nopeasti paljastavaksi tutkimusalueeksi. Soitinten luokittelijan on tunnettava ja määriteltävä käsitteistönsä hyvin, ja juuri tästä käsin hedelmät ovat odottamattoman monisäikeisiä: tulokset kertovat soitinten luokittelun lisäksi myös paljosta muusta ihmisen käyttäytymisestä.

Samoin koin Vesa Välimäen akustiikkaa esittelevässä artikkelissa. Tutkiminen ponnistaa fysiikan lainalaisuuksista; jos ne kaatuvat, akustiikan ja äänen ominaisuuksiin liittyvän tutkimuksen kaatuminen näiden mukana on ihan kunniakasta.

Jukka Sarjalan mainiot artikkelit musiikinhistoriasta sekä musiikin kulttuurihistoriasta viehättivät siksi, että hänen metodinsa eivät nouse niinkään musiikin, vaan historian tutkimisesta. On aina ilo, kun historioitsija kirjoittaa musiikista, ja muusikko soittaa – jokunen artikkeli pani pelkäämään päinvastaista. Sarjalalla

riittääkin sarkaa oikoa ihmisille tuputettua historiatietoa, joissa totuus on usein hukunut kaunosielujen kukkaissanaston uumeniin. Koko musiikista kiinnostuneelle väelle suosittelun purtavaksi lausetta: ”Menneisyys ei odota missään valmiina, tutkijan ilmaantumista paikalle – kuten teosten ja säveltäjien kaanonin uskottiin odottavan – vaan se rakennetaan tutkittaessa ja kirjoitettaessa.” Musiikinkin historia on niin kuin se kirjoitetaan.

Kun musiikista kirjoittaa, on siitä hyvä tietää

Kun tutkimisen painopiste on musiikissa ja apua pyydetään muilta tieteiltä, musiikista on syytä tietää paljon, ehkä niistä muistakin. Pari juovaa jäi otsalleni pysyvästi ainakin siksi, että sellaisia musiikillisia peruskäsitteitä kuin melodia, rytmi, harmonia tai muoto käsiteltiin joskus yllättävällä varmuudella; niin kuin joku tietäisi mitä ne ovat.

Jukka Louhivuoren, Tuomas Eerolan ja Petri Toiviaisen kognitiivista musiikkitiedettä koskettava artikkeli vilisi aprikointeja, joita koin vaikeaksi mieltää juuri siksi, että kirjoittajat antoivat käsitteille liian yksiulotteisia merkityksiä. ”Säveltaso on rytmien ohella keskeinen musiikin ulottuvuus”, alkaa perustutkimusta käsittelevä kappale. Onko kysymys eri asiasta, kun pari sivua myöhemmin todetaan: ”Sointiväri on keskeinen tekijä musiikin havaitsemisessa.”?

Pidetäänkö itsestään selvänä, mitä ovat musiikki, säveltaso, rytmi tai sointiväri? Näihin puutteisiin tarjotaan myös, epävarmasti tosin, keskeisyshierarkiaa. Totta kai arkikielessä näitä käsitteitä heitellään levottomasti, mutta tieteeltä rohkenen toivoa juuri sitä, että käsitteitä tarkennettaisiin ja eroteltaisiin selkeästi toisistaan. Kuulenko tuulen huminassa rytmien, säveltason vai sointiväriä? Ymmärrän kognitiiväen ongelmat, jos ei saisi vähän kaventaa tai yleistää käsitteitä, mutta voisiko edes alaviitteessä vihjata, että nämä käsitteet ovat haastavia? Yksiulotteisen ja liian avaran käsitteistön toivoisin puristuvaksi vaikka hyvin määritellyksi; vaikka vain tarve Kerrallaan, hätätilassa. Näihin haasteisiin vastaaminen, muuten, voisi avata yllättäviä väyliä musiikin parissa askaroimiselle.

Askarruttavaa luettavaa

Kenties juuri kiehtovuudestaan johtuen kognitiivista musiikkitiedettä esitellyt artikkeli askar-

rutti mieltäni paljon. Sehän tuntuu mahdotto-
man mukavalta, että tekijän, tekemisen, kuun-
neltavan, kuulijan, kuulemisen ja kuuntelemisen
välisestä verkostosta saadaan tietoa.

Artikkelin monen kiintoisan aprikoinnin
joukkoon on pujahtanut myös autokauppias-
kieltä: ”Yksi kunnianhimoisimmista musiikin
tekoälysovellutuksista on Kemal Ebcioglun
kehittämä asiantuntijajärjestelmä CHORAL,
joka tuottaa sille annettujen melodioiden poh-
jalta 4-äänisiä koraaleita J.S.Bachin tyyliin.” En
usko, sillä virke on jo käsitteellisesti sekava.
Siis, mikä hyvänsäkö melodia saa kylkeensä
4-äänistä Bach-tyylistä soinnutusta: La donna
e mobile, Rock around the clock, pygmien lau-
lanta, ryhävalaiden laulanta? Ja kone syöttää
J.S. Bachia alle, päälle vaiko väliin?

Ilman naiiveja kärjistyksiäänikään en usko
moisen ohjelman kykyyn enkä hyötyyn.
Uskottavampaa olisi, jos virke kuuluisi: ”oh-
jelma tuottaa hieman barokkikoraalia muistut-
tavaa 4-äänistä kudosta, jos sille syöttää barok-
kikoraalin melodiaa muistuttavan sopraanon.”
Näitä ohjelmia saa netistä noutamalla.

Nälvähtelyni tarkoitus on huvittamista sy-
vempi. Pitäisi olla tietoa siitä, mitä tarkoittaa
jonkun tyyli, esimerkiksi J. S. Bachin tyyli,
ja ymmärtää, kuinka tavattoman vaikeaa on
säveltäjän tyyllisten ominaisuuksien purka-
minen algoritmeiksi. Likiarvot voivat tässä
leikissä olla arvaamattomia.

Myös musiikkiterapiaan keskittyneestä ar-
tikkelista joudumme lukemaan: ”On olemassa
teoreettinen oletus, jonka mukaan melodia on
musiikillisista elementeistä kaikkein selvim-
min tunteen ilmaisun väline.” Kenties näin on
kunhan sovitaan, mitä tarkoittavat melodia tai
musiikillinen elementti. Tämänkin yhtälön on-
gelmaksu muodostuu siirrettävyys: komponentit
eivät toteudu muissa yhtälöissä kuten kompo-
nenteilta usein voi toivoa. Hyväksymällä sume-
asti melodiaksi sen, jonka Paula Koivuniemi voi
laulaa, rytmiksi sen, jota jalalla voi naputtaa ja
väriksi kaikki loput mistä on vaikea puhua, so-
pimus syntyy korkeintaan musiikkitoimittajien
kesken.

Uudistan toivomukseni käsitteiden edes jolti-
sestakin määrittelystä ja selkeyttämisestä. Voisiko
vaikkapa rytmi tarkoittaa sittenkin, jossain tapa-
uksessa, sykettä, pulssia tai jopa metriä?

Entä jos musiikkiteeilijä syntyy mieheksi?

Kognitiivinen musiikkitiede, tai musiikkipsyko-
logia, musiikkiterapia, tai psykoanalyysi ja musi-
ikki ovat ilmeisen arkoja aloja juuri siksi, että
yhdenkin alan riittävä hallinta vaatii huimaa uut-
teruutta, mittakaavojen tajua ja arvostelukykyä,
saati useamman. Muskaria käynyt, musiikin
tutkimukselle ryhtyvä neurologi tai psykologi
pitäisi yllättää kertomalla, että musiikki on
vähintäänkin ihmisen kokoinen ongelma. Samaa
palvelusta odotan neurologeilta ja psykologeilta;
pieniä vinkkejä muusikolle, kun häntä alkaa ih-
mismieli kiinnostaa tutkimusmielessä.

Varsin haastavalta näyttää myös musiikin
naistutkimus. Selitys lienee siinä, että syntymi-
seni mieheksi oli ensimmäinen rikokseni tällä
saralla. Omaa syytäni lienee, että yhä, vaikka-
kin kenties tiedostamatta, sorran ja alistan nai-
sia ylläpitämällä tätä kieltä ja näitä rakenteita,
jotka naista sortavat ja alistavat.

En osaa lähestyä oikein tällaista: ”Esimerkiksi
McClary (1991;1994) tarkastelee Beethovenin ja
Tšaikovskin sinfonioita esimerkkeinä tonaa-
lisesta musiikillisesta kertomuksesta, jonka
dramatiikka perustuu sukupuolituneiden
musiikillisten rakenteiden valtataistelulle: sä-
vellyksen pääsävellajissa liikkuvan maskuliini-
sen musiikillisen subjektin asemaa horjutetaan
kontrastoivalla, eri tonaliteettiin sijoittuvalla
musiikillisella materiaalilla ennen sen voit-
toisaa paluuta.” Tai miksipä sitä ei näin saisi
kuulla. Yhtä vahvoja subjektiivisia kokemuksia
pää- ja sivuteemasta ovat kevät ja kesä, minä
ja muut, pelastus ja viettelys. Musiikin voi vä-
häiselläkin karismalla julistaa minkä hyvänsä
sanan saattajaksi.

Kirjan vahvaa antia on Murtojärven, Suur-
pään, Koiviston ja Henriksonin perinteistä
musiikin teoriaa ja analyysiä käsittelevä osuus;
selkeä katsaus historiaan, selkeä metodin esit-
tely ja katsaus kehittymiseen. Joukkoteoriakin
esitellään mukavan eksaktina, kunhan tiedoste-
taan sen rajallisuus ja ominaisuuksien sitoutu-
misen muihin analyttisiin havaintoihin. Artik-
kelin Webern-katkelma voi näyttää hyvinkin
pureltulta, mutta joukkoteoria kertoo vain sä-
veltaso-organisaation tietyistä ulottuvuuksista.
Tämä on epäilemättä kirjoittajalle selvää, mutta
ei kenties kaikille lukijoille. Tässä analyysissä
kohtasin ensimmäistä kertaa käsitteen *osasäe*.
Pieni vihje siitä, että muodonkin hierarkia on
musiikin muodon teoriaan liittyvässä käsitteis-
tössä yhä kovin selkiintymätöntä.

Mainio opas alan labyrintissä

Johdatus musiikintutkimukseen on hieno avaus ja koonti kaikesta siitä, mitä musiikkitieteessä tapahtuu. Se hakee sanastoa, metodeita, suuntia ja haasteita. Alaa rasittaa ankarasti tuo sana *musiikki*; sehän kuuluu kaikille ja kaikki siitä kiinnostuneet saavat, voivat ja ovat musiikista jotain mieltä. Ei matemaatikon, kemistin, fyysikon, tai tuskin edes filosofin tarvitse selitellä tekemisiään tieteen parissa. Musiikki on kuitenkin ensi sijaisesti viihdettä, parhaimmillaan sielun amforaa. Voiko, kannattaako sellaista tutkia; eikö tykkää-ei tykkää enää riitäkään? Kaikkihan ovat musiikkimakunsa asiantuntijoita. Kirja voi parhaimmillaan opastaa siihen, että se minkä voi musiikinkin parissa ajatella ja päätellä, sen voi tehdä selkeästi. Muusta on soitettava ja laulettava.

Johdatus musiikintutkimukseen osoittaa ne hyvin monet väylät, joita pitkin musiikkia voi tutkimalla mielekkäästi lähestyä. Otsikoiden kattavuudesta huolimatta olisin toivonut vielä viittä sivua lisää: eläinten musiikista ja sen tutkimisesta ei opus juuri mainitse, vaikka siitä on väiteltäkin Helsingin yliopiston musiikkitieteen laitoksella ansiokkaasti.

Kirja on suosituksensa mukaisesti mainio opas alan labyrintissä. En tiedä kuinka viisasta on kansantaloudellisesti kouluttaa musiikkitieteilijöitä, mutta musiikkiin haksahaneelle, ajattelemisesta innostuneelle nuorelle voi tällä saralla olla luvassa upeita oivalluksen hetkiä.

Kirjoittaja on säveltäjä sekä Sibelius-Akatemian musiikin historian ja teorian lehtori.